

ไวยากรณ์ของภาษาภาพ

บาหยัน อัมสำราญ

เมื่อคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดสัมมนาเรื่อง การเรียนการสอนภาษาไทยในระดับอุดมศึกษา เมื่อวันที่ 10 - 12 กุมภาพันธ์ 2516 ในครั้งนั้นครูอาจารย์หลายท่านที่สอนภาษาไทยในระดับมหาวิทยาลัย แสดงความวิตกกังวลต่อความเปลี่ยนแปลงของภาษา ได้แก่ เรื่องคำแสลง ภาษาโฆษณา และภาษาเฉพาะวงการที่เข้ามามีบทบาทในภาษาไทย และมีผลต่อการสื่อความหมาย โดยเฉพาะภาษาที่ใช้กันในหมู่วัยรุ่น นักเรียน นิสิต นักศึกษา ในช่วงเวลานั้น

อีก 10 ปีต่อมา คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จัดสัมมนาเรื่อง “ภาษากับสังคมไทย” ขึ้นที่ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล การสัมมนาครั้งนั้นเป็นการสัมมนาระดับชาติ เพื่อเฉลิมฉลอง 700 ปี ลายสือไทย และเพื่อหาข้อสรุปเสนอต่อคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาตินำไปดำเนินการให้มีผลทางปฏิบัติต่อไป การสัมมนาครั้งนั้น มีความพยายามที่

จะเสนอปัญหาการใช้ภาษาไทยทั้งในด้านการฟัง พูด อ่าน เขียน โดยให้ข้อสรุปว่า ปัญหาการใช้ภาษาไทยคือการใช้คำกำกวม พูดไม่ชัด ไม่ถูกต้องตามกาลเทศะ และฐานะของบุคคล การใช้ภาษาไทยสลับกับภาษาต่างประเทศ และการออกเสียงภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศ ส่วนภาษาเขียน ก็ไม่มีติดหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง ยึดแต่ความต้องการของตนเป็นสำคัญ

อีก 12 ปี ต่อมา สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการจัดอภิปรายเรื่องปัญหาการใช้ภาษาไทยถึงขั้นวิกฤติจริงหรือและแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมภาษาไทย มีครู อาจารย์ นักวิชาการ สื่อมวลชน และนักธุรกิจเป็นผู้อภิปรายในประเด็นดังกล่าว ซึ่งได้ข้อสรุปว่าปัญหาการใช้ภาษานั้น มีอยู่ในทุกระดับ ทุกวงการ ไม่ว่าจะเป็นวงการการศึกษา วงการธุรกิจและวงการสื่อมวลชน ในวงการการศึกษานั้น นักเรียนระดับมัธยมศึกษา มีปัญหาในเรื่อง การฟัง พูด อ่าน เขียน กล่าวคือ ฟังไม่เป็น พูดไม่เป็น ใช้ภาษาไม่เหมาะสม อ่านหนังสือไม่แตกเขียนหนังสือไม่

เป็น สะกดไม่ถูก ใช้คำไม่ถูกความหมาย ใช้สำนวนไม่ถูกต้อง ส่วนนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ก็ไม่อาจสื่อสารกับครูอาจารย์ของตนอย่างราบรื่น เพราะไม่คุ้นเคยกับภาษาและระบบคิดของอาจารย์ โดยเฉพาะครู อาจารย์ ที่ได้รับการศึกษาอบรมจากต่างประเทศ ในวงการธุรกิจ มีการใช้ภาษามิติด ใช้ภาษาฟุ่มเฟือย ใช้ภาษาต่างประเทศ และนำคำภาษาต่างประเทศมาใช้ ส่วนในวงการสื่อมวลชน ภาษาในหนังสือพิมพ์และภาษาโฆษณา ก็เป็นภาษาที่มุ่งดึงดูดความสนใจโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง

ปัญหาการใช้ภาษาไทยในรอบ 23 ปีที่กล่าวมานั้น กล่าวได้ว่ามาจากสาเหตุสำคัญ คือ การใช้ระบบภาษาไทย เบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานของภาษาไทย ซึ่งมีไวยากรณ์สื่อความหมายที่เป็นระบบระเบียบ ระบบภาษาหรือไวยากรณ์ จะช่วยสื่อความหมาย ช่วยให้ผู้พูดภาษาเดียวกันสื่อความรู้สึกนึกคิดออกมาด้วยแบบแผนเดียวกัน ทำให้เข้าใจตรงกัน เมื่อผู้ส่งสารแสดงความคิดเห็นออกมาเป็นถ้อยคำที่ถูกต้องตามไวยากรณ์ ผู้รับสารจะจับ

ความหมายได้

ภาษามาตรฐานที่ยอมรับว่าควรนำมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าเป็นภาษาที่ดีสื่อความหมายได้ชัดเจนแน่นอนก็คือ

1. มาตรฐานทางหน่วยเสียง ว่าด้วยการออกเสียงที่ชัดเจนตามพจนานุกรม

2. มาตรฐานทางการใช้คำ ได้แก่ ไม่ใช้คำผิดความหมาย ไม่ใช้คำต่างประเทศ ใช้คำให้เหมาะสมแก่บริบท และใช้คำให้เหมาะสมแก่หน้าที่

3. มาตรฐานทางการเขียน ได้แก่ เขียนให้ถูกต้องตามอักขรวิธีที่กำหนดไว้ในพจนานุกรม

4. มาตรฐานทางการใช้ประโยค ได้แก่ การเรียงคำในประโยคให้เหมาะสม ไม่ใช้ประโยคที่มีถ้อยคำฟุ่มเฟือยและไม่ใช้ประโยคที่มีโครงสร้างประโยคแบบต่างประเทศ เป็นต้น

มาตรฐานทางภาษาไทยดังกล่าว เป็นเกณฑ์ที่ครูอาจารย์ ในสถาบันการศึกษา ใช้เป็นหลักในการพิจารณางานเขียนของนักศึกษาและงานเขียนทั่วไป แต่เกณฑ์ดังกล่าวจะเป็นที่ยอมรับในหมู่นักส่วนน้อย เพราะคนส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาตามสบาย ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน ไม่ระวังทั้งสำเนียงและสำนวน และให้ผู้รับสารเดาเอาเองจากข้อความว่าต้องการความหมายอย่างไรกันแน่ ส่วนคนกลุ่มน้อย ซึ่งก็คือผู้ตระหนักในความสำคัญของภาษา ทั้งสามารถพูดและเขียนด้วยภาษา

มาตรฐาน ซึ่งก็มีคุณสมบัติอันได้แก่ความแจ่มชัด ความแม่นยำ กระชับรัดกุม สละสลวย เพื่อสื่อสารให้ตรงกับเจตนา และเชื่อมโยงให้ผู้รับสารเข้าใจ คนกลุ่มนี้มีไม่มากนัก

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า เราต้องจัดสัมมนาเกี่ยวกับภาษาไทยเมื่อเวลาผ่านไปสักระยะ และก็ยังคงพบว่าข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาไทยไม่เปลี่ยนแปลง ในทางตรงกันข้าม กลับยิ่งเพิ่มมากขึ้น อย่างเช่นในปัจจุบันพบว่าการใช้ภาษาไทยเพื่อสื่อความหมายให้ตรงกันนั้น กำลังเป็นปัญหาหนักทั้งในแวดวงการศึกษา วงการอาชีพ และวงการธุรกิจต่าง ๆ ส่วนสาเหตุนั้นมักวิเคราะห์กันว่ามาจากระบบการศึกษาและมาจากสื่อมวลชน

สาเหตุจากระบบการศึกษาจะมุ่งไปที่ตัวผู้สอน ได้แก่ ครูบาอาจารย์ที่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา อีกทั้งครูอาจารย์ที่สอนภาษาไทยก็มีวิธีการที่น่าเบื่อไม่สามารถดึงดูดใจผู้เรียน อีกทั้งยังมีความคิดที่ล้าสมัยอีกด้วย นอกจากนี้ ตัวผู้เรียน ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา ต่างก็ไม่ให้ความสำคัญต่อวิชาภาษาไทย ไม่หมั่นฝึกฝนทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนเพื่อพัฒนาการสื่อสารให้ดีขึ้น สาเหตุจากสื่อมวลชนเป็นสื่อที่แตกต่างกับสื่อประเภทอื่น ๆ เพราะสามารถเข้าถึงผู้รับสารจำนวนมากที่มีความแตกต่างทั้งเพศ วัย อาชีพ การศึกษา ฯลฯ นอกจากนั้นยังสามารถส่งสารไปสู่ผู้รับสารอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง สื่อมวลชน

จึงถูกเรียกร้องจากครูบาอาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องในคุณค่าของภาษาว่าควรจะเป็นตัวอย่างในการเผยแพร่ภาษาไทยที่ถูกต้อง โดยเฉพาะสื่อมวลชนประเภทหนังสือที่ใช้ภาษาเบี่ยงเบนจากมาตรฐานภาษาไทยที่ดี หนังสือพิมพ์เป็นตัวอย่างที่สำคัญที่สร้างค่านิยมด้านการใช้ภาษาอันไม่พึงประสงค์แม้ว่าในปัจจุบัน มีความพยายามที่จะทำความเข้าใจภาษาหนังสือพิมพ์ว่าเป็นภาษาเฉพาะวงการ ที่ไม่สามารถนำมาเป็นตัวอย่างของการใช้ภาษาที่ดีได้

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่ส่งสารสู่ผู้รับโดยใช้ภาษากล่อยคำเป็นหลัก มีวัจนภาษา ได้แก่ รูปภาพ สี สัน ขนาดตัวอักษร พื้นที่ประกอบอยู่เพื่อให้หนังสือพิมพ์น่าสนใจยิ่งขึ้น ปัจจุบันพบว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น ที่มีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาของคนไทยเป็นอย่างมากยิ่งกว่าหนังสือพิมพ์ได้แก่ สื่อมวลชนที่ใช้ **รูปภาพ (image)** แทนถ้อยคำ ได้แก่ **สื่อโทรทัศน์**

สื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์นั้นจัดได้ว่าเป็นสื่อที่“มาแรง”อย่างมากในสังคมไทย อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการสื่อสาร มีเครือข่ายโทรทัศน์ขยายไปทั่วทุกภาคของประเทศ โทรทัศน์กลายเป็นปัจจัยที่คนส่วนใหญ่ขาดไม่ได้ เพราะเป็นสื่อที่มีลักษณะพิเศษคือ สามารถแสดงให้เห็นภาพเหมือนของจริงและประทับใจได้เรียกร้องให้เกิดความเชื่อ ความสนใจ และความเลื่อมใส

สามารถชักจูงให้คล้อยตามได้ง่าย โดยใช้ภาพ (image) เป็นหลัก และใช้ถ้อยคำเพียงเล็กน้อย เพื่อให้การสื่อความหมายเป็นไปอย่างแจ่มชัดยิ่งขึ้น

การที่โทรทัศน์สื่อภาพที่เคลื่อนไหวออกมาได้นั้น แท้จริงแล้วก็คือภาพนิ่งจำนวนมากที่ปรากฏบนจออย่างต่อเนื่องภาพแล้วภาพเล่าด้วยความเร็วสูงแต่เป็นความเร็วที่คงที่ ถ้าเป็นภาพยนตร์ จะมีภาพนิ่งอยู่บนจอ 24 ภาพต่อวินาที ถ้าเป็นโทรทัศน์ระบบ 525 เส้น จะมีภาพบนจอ 30 ภาพต่อวินาที และถ้าเป็นโทรทัศน์ระบบ 625 เส้น จะมีภาพปรากฏบนจอ 25 ภาพต่อวินาที จำนวนภาพดังกล่าว ภาษาทางเทคนิคเรียกว่า “เฟรม” เช่น 25 เฟรม 30 เฟรม เป็นต้น ภาพนิ่งหลาย ๆ ภาพรวมกันเรียกว่า ช็อต (Shot) ช็อตหลาย ๆ ช็อตรวมกันเรียกว่าฉาก (scene) ฉากหลาย ๆ ฉากรวมกันเรียกว่า ตอน (sequence) ในขณะเดียวกันก็มีภาษาถ้อยคำมาประกอบด้วย

กล่าวได้ว่าไวยากรณ์ของสื่อโทรทัศน์นั้น ใช้ภาพสื่อความหมายแทนถ้อยคำ หากเปรียบเทียบกับไวยากรณ์ของภาษาถ้อยคำ **เฟรม** คือ คำ, **ช็อต** คือ วลี, **ฉาก** คือ ประโยค และ**ตอน** คือ ข้อความ ไวยากรณ์ของภาษาภาพนั้น ก็ยังมีระบบระเบียบสามารถสื่อความหมายที่แสดงความจริงเชิงประจักษ์ และสื่อความหมายที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น เมื่อกล่าวถึงสัตว์ป่าสงวนที่สูญพันธุ์ไปแล้วอย่างเช่น

กูบรี ภาษาภาพสามารถเสนอภาพกูบรีออกมาได้ และ ผู้รับสารสามารถมองเห็นและเข้าใจได้ทันที ในขณะที่ภาษาถ้อยคำต้องใช้การบรรยายลักษณะ และผู้อ่านก็ต้องคิดและจินตนาการตามให้เห็นเป็นภาพ ซึ่งผู้อ่านก็จะไม่เข้าใจตามที่ผู้เขียนต้องการได้ ประการที่สอง

ภาษาภาพไม่จำเป็นต้องมีการเข้ารหัสและถอดรหัสระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร ไม่ต้องอาศัยสัญลักษณ์มากมายเท่าภาษาถ้อยคำผู้ที่เข้าใจภาษาภาพได้จึงไม่จำเป็นต้องผ่านการศึกษาอบรมในระบบการศึกษา แต่ใช้เพียงประสาทสัมผัสตามสัญชาตญาณที่มีมาแต่กำเนิดก็สามารถเข้าใจได้

ภาษาภาพไม่จำเป็นต้องมีการเข้ารหัสและถอดรหัสระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร ไม่ต้องอาศัยสัญลักษณ์มากมายเท่าภาษาถ้อยคำผู้ที่เข้าใจภาษาภาพได้จึงไม่จำเป็นต้องผ่านการศึกษาอบรมในระบบการศึกษา แต่ใช้เพียงประสาทสัมผัสตามสัญชาตญาณที่มีมาแต่กำเนิดก็สามารถเข้าใจได้ นอกจากนี้ภาษาภาพก็มีเพียงภาษาเดียวมีไวยากรณ์เดียวที่ทุกคนไม่ว่าเผ่าพันธุ์ใดสามารถเข้าใจได้ภาษาภาพจึงกลายเป็นภาษาสากล ที่สื่อความหมายให้ทุกคนทุกชาติภาษาเข้าใจได้ใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงมากที่สุด ส่วนภาษาถ้อยคำนั้น ผู้ที่จะเข้าใจได้จำเป็นต้องผ่านการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะการใช้ภาษาจากสถาบันการศึกษา เพื่อที่จะเรียนรู้วิธีการเข้ารหัสและถอดรหัสตามลักษณะไวยากรณ์

ของภาษานั้น ๆ ความสามารถด้านการใช้ภาษาถ้อยคำ ไม่ได้ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ถ้าไม่ได้เรียนรู้และไม่ได้ฝึกฝนก็จะไม่สามารถใช้ภาษานั้น ๆ ได้ ความเป็นรูปธรรมและความง่ายของภาษาภาพนั่นเอง ทำให้ผู้รับสารรับได้ง่ายเข้าใจและประทับใจในเวลา

อันรวดเร็ว อย่างไรก็ตามการสื่อความหมายโดยใช้ภาษาภาพก็มีข้อจำกัด กล่าวคือ บางครั้งไม่สามารถหาภาพที่ตรงกับเรื่องที่จะสื่อได้อย่างครบถ้วน ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องใช้ภาษาถ้อยคำเข้ามาประกอบ ในกรณีที่ไม่สามารถเล่าเรื่องด้วยภาพ ภาษาถ้อยคำจึงเข้ามามีบทบาทเสริมให้ภาษาภาพมีความชัดเจนมากขึ้น

ดร.วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์ ได้เคยวิเคราะห์ภาษาถ้อยคำที่ใช้ผ่านสื่อโทรทัศน์ไว้ว่า เป็นภาษาที่ใช้แตกต่างจากภาษาที่ใช้โดยทั่วไป ภาษาในรายการโฆษณานั้นเป็นการสื่อความหมายในระดับคำและวลีมากกว่าระดับข้อความ ผู้ชมโทรทัศน์จะได้ยินคำและวลีแปลก ๆ ใหม่ ๆ จากรายการเป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็น “ความมันที่สะใจ” หรือ “ของใครก็ของใคร” ภาษาใน

รายงานข่าวก็ใช้ประโยคที่ซับซ้อน และยาว และได้รับอิทธิพลภาษาต่างประเทศในการเรียบเรียงประโยค ภาษาที่ใช้ในรายการบันเทิงนั้นมักใช้ประโยคสั้น เพราะมีการละคำบางคำไว้ในฐานที่เข้าใจ บางครั้งประธานของประโยคถูกละ บางครั้งนามวลีมักสั้นหรือถูกละ แต่มีกริยา วลีที่ยาว เพราะใช้กริยาที่เรียงต่อกันหลายหน่วย

ไวยากรณ์ของภาษาด้อยคำในสื่อโทรทัศน์ จึงเป็นไวยากรณ์ที่เบี่ยงเบนไปจากภาษามาตรฐานชาติลักษณะที่ถูกต้องตามหลักของไวยากรณ์ไทย เพราะผู้ส่งสารมิได้มุ่งหวังให้ภาษาด้อยคำเป็นสื่อหลักในการถ่ายทอดความหมายไปสู่ผู้รับสาร เป็นเพียงส่วนเสริมภาษาภาพ หรือมิฉะนั้นก็ใช้สื่อข้อมูลข่าวสารที่ภาษาภาพสื่อไม่ได้ การที่จะเข้าใจภาษาด้อยคำในสื่อโทรทัศน์ มีลักษณะเหมือนกับที่ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกว่า “ภาษาอิเล็กทรอนิกส์” กล่าวคือ ทำหน้าที่ส่ง “ข้อสนเทศ” (information) ที่สำเร็จรูปในตัวเอง และ “กระพริบ” ออกมา และความต่อเนื่องของ “ข้อสนเทศ” นั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องปรากฏออกมาอย่างเด่นชัด แต่ผู้ชมสามารถเข้าใจได้ ด้วยภาพที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า

ในยุคสมัยที่เทคโนโลยีข่าวสารเจริญก้าวหน้า ภาษาภาพเข้ามามีบทบาทในสังคมเช่นเดียวกับภาษาด้อยคำ โดยเฉพาะบทบาทต่อมวลชน ภาษาภาพกำลังมีอิทธิพลอย่างมาก ผู้ส่งสารที่ใช้ภาษาภาพ

เพียงไม่กี่คน สามารถส่งภาษาภาพแทรกซึมเข้าไปทุกที่ของสังคมไทย ทุกวันนี้คนไทยจำนวนมากต้องใช้เวลาอยู่กับภาษาภาพจากสื่อโทรทัศน์วันละหลายชั่วโมง เขาเหล่านี้ทำให้ไม่ได้อ่านหนังสือ ไม่ได้ฝึกฝนทักษะการเรียนรู้และเข้าใจภาษาด้อยคำ ความคุ้นเคยและความแม่นยำต่อ ไวยากรณ์ภาษาด้อยคำจึงลดลงไปด้วย ในทางตรงข้ามกลับมีความคุ้นเคยต่อไวยากรณ์ของภาษาภาพ แล้วไวยากรณ์ที่เบี่ยงเบนไปจากภาษามาตรฐานของภาษาด้อยคำในสื่อโทรทัศน์ จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าเหตุใดการใช้ภาษาไทยของคนในยุคปัจจุบันจึงเริ่มถอยห่างจากมาตรฐานเข้าไปทุกที เพราะแบบอย่างจากเรื่องภาษาภาพและภาษาด้อยคำที่เบี่ยงเบนจากมาตรฐานของสื่อโทรทัศน์นั่นเอง

บทบาทของด้อยคำทุกวันนี้ จึงมิได้เป็นผู้นำในการสื่อสารแต่ผู้เดียวอีกต่อไป แต่กำลังถูกแทนที่ด้วยภาษาภาพ แต่บทบาทที่สำคัญบางอย่างนั้น กล่าวได้ว่าภาษาภาพไม่อาจแทนที่ได้ไม่ว่ากรณีใด ๆ บทบาทแรกได้แก่ การเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารระดับปัจเจกบุคคลจน

กระทั่งระดับกลุ่มและองค์กรนั้น ความจำเป็นในการใช้ ภาษาด้อยคำ ก็ยังมีอยู่มาก บทบาทที่สองได้แก่ การเป็นแหล่งบันทึกความรู้และประสบการณ์ ของมวลมนุษยชาติในอดีต เรื่องเหล่านี้ล้วนแล้วแต่บันทึกไว้ด้วยภาษาด้อยคำเป็นส่วนใหญ่

ในฐานะผู้เรียนวิชาภาษาไทย จึงจำเป็นจะต้องแยกแยะให้ชัดเจนว่า อารยธรรมของมนุษย์นั้นก้าวหน้าอย่างไม่สิ้นสุด การคิดค้นภาษาด้อยคำก็นับว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่นำพามนุษยชาติไปสู่ความก้าวหน้า และเมื่อมีภาษาภาพเกิดขึ้นมาอีก ก็ยิ่งทำให้เห็นความพยายามของมนุษย์ในการสร้างภาษาเพื่อการสื่อสารให้กว้างขวางยิ่งขึ้น รวดเร็วและชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงไม่จำเป็นจะต้องยอมรับภาษาภาพ ปฏิเสธภาษาด้อยคำ หรือยอมรับภาษาด้อยคำ ปฏิเสธภาษาภาพ แต่จะต้องเข้าใจลักษณะเฉพาะของภาษาทั้งสองประเภทรวมไปถึงข้อเด่นและข้อด้อยเพื่อที่จะได้รู้จักเลือกใช้ประโยชน์ตามคุณลักษณะของภาษาทั้งสอง ทั้งนี้เพื่อความมั่งคั่งทางสติปัญญาของตนเองและสังคม

